

ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ МУЗИЧНО-СЛУХОВОЇ УВАГИ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

потрібно буде подолати школярам. Більше того, побачивши, як старанно працює вчитель, як він вболіває за мистецьку справу, учень сам починає співпереживати ті ж самі почуття.

1. Абдуллина О.А. *Общепедагогическая подготовка учителя в системе высшего педагогического образования: для пед. спец. высш. учеб. заведений / О.А. Абдуллина.* – М.: Просвещение, 1990. – 142 с.

2. Гузій Н.В. *Педагогічний професіоналізм: історико-методологічні та теоретичні аспекти [монографія] / Наталія Василівна Гузій.* – К.: НПУ імені М.П. Драгоманова, 2004. – 243 с.

3. Козир А.В. *Професійна майстерність учителів музики: теорія і практика формування в системі багаторівневої освіти: [монографія] / А.В. Козир.* – К.: НПУ імені М. Драгоманова, 2008. – 378 с.

4. Леви В. *Искусство быть собой / В. Леви.* – М.: Издат. центр “Академія”. – С. 34–56.

5. Маркова А.К. *Психология труда учителя / Аэлита Капитоновна Маркова.* – М.: Просвещение, 1993. – 312 с.

6. Роджерс К. *Взгляд на психотерапию. Становление человека / Карл Роджерс, пер. с англ. Шениной; [общ. ред. И.Е. Есенина].* – М.: Прогресс, 1994. – 480 с.

7. Сергеев И.С. *Основы педагогической деятельности: учеб. пособ. / И.С. Сергеев.* – СПб.: Питер, 2004. – 316 с.

8. Сисоєва С.О. *Підготовка вчителя до формування творчої особистості учня / Світлана Олександрівна Сисоєва.* – К.: Поліграфкнига, 1996. – 406 с.

9. Сморгж Л.А. *Орфей в эпоху звездолётов: искусство в духовной жизни современного человека: учеб. для студ. высш. пед. учеб. завед. / Леонид Афанасьевич Сморгж.* – К.: Политиздат Украины, 1989. – 120 с.

10. Стоунс Э. *Психопедагогика: психологическая теория и практика обучения / Эдвард Стоунс [пер. с англ.].* – М.: Педагогика, 1984. – 472 с.

Стаття надійшла до редакції 23.09.2011

УДК 373.5.016:781.22

Світлана Миколінська, аспірант кафедри методики музичного виховання,
хорового диригування та співів
Інституту мистецтв Національного педагогічного університету
імені М.П. Драгоманова,
м. Київ

ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ МУЗИЧНО-СЛУХОВОЇ УВАГИ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

У статті розглядаються педагогічні умови формування слухової уваги молодших школярів на уроках музики, створення яких є ефективним та результативним для успішності протікання організації даної діяльності.

Ключові слова: слухова увага, педагогічні умови, музична діяльність, молодші школярі, формування музично-слухової уваги.

Лит. 9.

Постановка проблеми та аналіз останніх досліджень та публікацій. Музично-слухова увага є одним із засобів регулювання слухацької, виконавської та творчої музичної діяльності особистості. Питання розвитку та формування слухової уваги у слухачів та виконавців музики є одним з першочергових в музичній педагогіці, оскільки від розвиненої слухової уваги залежить здатність особистості повноцінно сприймати, виконувати музику, орієнтуватися у різних її явищах. Оскільки навичка уважного слухання не є вродженою якістю особистості, то є необхідність цілеспрямованого організованого формування даної слухацької якості, звідки постає питання визначення особливостей організації цієї діяльності.

Проблема слухової уваги в музично-педагогічній літературі частково знаходить відображення в дослідженнях проблем

сприймання музики, розвитку та вдосконалення виконавської майстерності музикантів-інструменталістів, розвитку вокально-хорових навичок. Треба зазначити, що у наукових працях педагога Д.Б. Кабалевський, Ю.М. Тюлін, Н. Гродзенська, В.К. Белобородова, Г.П. Стулова, А.Г. Менабені, О.Г. Раввінов, О.Я. Ростовський та ін. не завжди використовують термін “слухова увага”, а застосовуючи вирази “слухова активність”, “напружена слухова діяльність”, “вслуховування”, “інтенсивне вслуховування”, “свідоме вслуховування”, які, на нашу думку, відображають психологічний феномен “слухова увага”.

На сьогодні проблема формування слухової уваги молодших школярів в музичній діяльності залишається невирішеною, дослідження з даного питання спеціально не проводилися. Отже, актуальність обраної теми зумовлюється

ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ МУЗИЧНО-СЛУХОВОЇ УВАГИ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

потребами практики і недостатністю науково-методичної розробки з даного питання.

Метою даної статті є визначення та обґрунтування умов формування слухової уваги молодших школярів в різних видах музичної діяльності.

Виклад основного матеріалу. Одним з факторів успішного проведення формульованого експерименту є розробка відповідної теоретичної моделі процесу формування слухової уваги молодших школярів на уроках музичного мистецтва. Для її обґрунтування ми опираємося на психофізіологічні дослідження Н.І. Чуприкової про увагу як фізіологічну підсистему енергетичного та трофіко-метаболічного забезпечення психічної регуляції поведінки та діяльності [9, 20]. Виходячи з наукових положень Н.І. Чуприкової про увагу: 1) як необхідну фізіологічну умову здійснення психічної відображальної діяльності мозку; 2) як обов'язкову умову отримання психологічних продуктів у таких когнітивних підсистемах психіки, як відчуття, сприймання, пам'ять, мова, мислення [9, 28], ми підкреслюємо, що актуалізація слухової уваги є необхідною фізіологічною умовою синтезу та інтеграції психічних процесів мозку під час музично-слухової діяльності.

Для процесу формування в учнів музично-слухової уваги на уроках музичного мистецтва ми вважаємо необхідним визначити джерела, що зумовлюють актуалізацію всіх станів музично-слухової уваги – мимовільного, довільного та після довільного.

Грунтуючись на зазначених Н.І. Чуприковою джерелах виникнення та підтримки різних станів уваги [9, 23], ми виокремлюємо джерела, що зумовлюють включення в систему психіки її активаційної підсистеми (посилення активуючих структур мозку), необхідної для здійснення музично-слухової діяльності. До таких джерел, що є причиною виникнення мимовільної, довільної та після довільної слухової уваги, є:

- *дія інтенсивних* за силою звучання *подразників*, зокрема різка зміна динаміки звуку;
- *новизна сенсорних вражень* – коли сенсорні враження від музичних об'єктів слухача не співпадають з “нервовою моделлю”, яка склалася в нього у процесі набуття музично-слухового досвіду. Включення активуючих структур мозку буде забезпечувати виявлення значення нової для слухача звукової палітри та аналіз її властивостей;
- *значимість музичного об'єкту для слухача*;

- *мотиваційно-емоційне збудження*, яке забезпечує задоволення потреб слухача внаслідок слухання музики;

- *спонукання* у вигляді вказівки, інструкції, завдання для слухача (як із зовні – іншою людиною, так і власні), що закликають звертати увагу, виокремлювати, зіставляти та порівнювати певні музичні об'єкти, вирішувати певні завдання тощо;

- *поява певного музичного об'єкту на фоні готовності* слухача до його сприймання;

- *вирішення мисленневих завдань*, під час яких відбувається переробка музичної інформації та можливе утворення нових нервових зв'язків у складі нових навичок;

- *підтримка тривалої готовності* до сприймання музично-слухових об'єктів та до здійснення певних дій;

- *стан зосередженого слухання* як результат натхнення чи успішності включення особистості в музичну діяльність – стан після довільної слухової уваги. На думку Н.І. Чуприкової, такий стан людини утворюється включенням в дію активуючих механізмів підкріплюючої системи мозку [9, 24].

У розумінні сутності педагогічних умов ми дотримуємося визначення Г.М. Падалки, що педагогічними умовами є “цілеспрямовано створені чи використовувані обставини мистецького навчання, що забезпечують можливість досягнення його результативності” [5, 160].

В результаті вивчення психолого-педагогічних досліджень, досвіду педагогів-музикантів, власного педагогічного досвіду ми визначили наступні педагогічні умови формування слухової уваги молодших школярів в музичній діяльності:

- своєчасна зміна видів музичної діяльності на уроці;
- досягнення оптимального (доцільного) темпу проведення уроку;
- забезпечення відповідності обсягу та змісту навчальної інформації музично-слуховому та життєвому досвіду учнів;
- стимулювання учнів до оволодіння вміннями слухового самоконтролю та самооцінки.

Зупинимося на означених умовах детальніше.

На уроці музики застосування декількох видів музичної діяльності є обов'язковим для набуття учнями необхідних знань, вмінь та навичок. Напрацьовані підходи до уроку музики визначають таку різноманітність форм роботи у молодших класах, як слухання двох-трьох творів, спів поспівок та пісень, розучування нової пісні, виконання довільних і танцювальних рухів, підбір темброво-ритмічних супроводів, міркування про музику, проведення музичної гри тощо.

ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ МУЗИЧНО-СЛУХОВОЇ УВАГИ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

Продуктивність перебігу музичної діяльності, результативність навчання кожного учня знаходиться в прямій залежності від психофізіологічного стану організму, що впливає на спроможність слухового зосередження – актуалізацію мимовільної, довільної та після довільної слухової уваги. Спроможність школярів до активної праці на уроці музики від першого до четвертого класу має вікові відмінності і залежить від психофізіологічних особливостей.

За даними психофізіологів (Н.В. Дубровинська, Д.А. Фарбер, М.М. Безруких) для 6 – 7-річних дітей (першокласників) характерними віковими відмінностями є підйом загального рівня активності кори мозку під час виконання будь-якого завдання з подальшим швидким вичерпанням резервів, що є неекономічним і тому не може забезпечувати нормальне функціонування роботи мозку протягом тривалого часу. В зв'язку з цим такі компоненти музично-слухової уваги, як концентрація, стійкість, вибірковість під час спрямування на музично-слухові об'єкти в більшості учнів першого класу можуть бути нестійкими і нетривалими. До 9 – 10-річного віку (для четверокласників) реакція вищих відділів мозку відзначається більш економічним та досконалішим способом організації діяльності мозку: активніші процеси набувають чіткого спрямування, окремі коркові структури включаються в різні операції вибірково, залучаючи в конкретну діяльність тільки певні ділянки кори [2, 20].

Означене фізіологічне підґрунтя зумовлює особливості побудови уроку музики в залежності від мікро вікової групи учнів, тобто певного класу молодшої школи. Планування структури уроку передбачає певну послідовність застосування кожного виду музичної діяльності та обов'язкове врахування його часової тривалості для забезпечення працездатності учнів.

Часова тривалість кожного з видів музичної діяльності зумовлюється мікро віковою групою учнів. Спостереження за учнями молодших класів свідчать, що вони на початку уроку мають значну працездатність, легко включаються в будь-яку музичну діяльність, що створює умови для активізації та формування всіх властивостей музично-слухової уваги. Але ефективність цього процесу в 1 – 2 класах триває 3 – 5 хвилин. Зважаючи на це, у першому та другому класах для утримання концентрації, стійкості слухової уваги необхідним є дотримання етапності під час виконання завдань, розподілу завдань на фрагменти, подача матеріалу невеликими частками та оцінювання вчителем кожного мікро

етапу чи елементу того чи іншого виду музичної діяльності. В межах одного виду діяльності на уроці музики вчителем повинні застосовуватися різні форми роботи, і це буде умовою зменшення втомленості учнів. У третьому та четвертому класах кожен з видів музичної діяльності на уроці може займати більший проміжок часу у порівнянні з першим та другим класами, оскільки учні 8 – 10 років спроможні більш цілісно охопити завдання, що зумовлюється віковим дозріванням механізмів уваги – до 10-річного віку спостерігається динаміка збільшення здатності до концентрації уваги за рахунок вдосконалення здатності молодших школярів постійно розкривати в об'єкті новий зміст [8, 53]. Це слугує підґрунтям для формування такого компоненту слухової уваги, як її розподіл, а також підвищення рівня стійкості, вибіркової та концентрації.

Отже, для запобігання стомлення учнів і збереження активного працездатного стану *своєчасна зміна видів музичної діяльності на уроці* є необхідною умовою формування музично-слухової уваги молодших школярів.

Наступною умовою є *досягнення оптимального (доцільного) темпу проведення уроку музики*. Втримання працездатного стану учнів та їх інтересу протягом всього уроку є важливим і необхідним для успішного розвитку музичних знань, вмінь та навичок. Для формування музично-слухової уваги дана умова також набуває першорядного значення, оскільки саме інтерес сприяє переростанню довільної уваги в післядовільну (І.Л. Баскакова, О.Ю. Єрмолаєв, Т.М. Марюгіна, Т.А. Мешкова, І.В. Страхов). Виникнення в учнів після довільної музично-слухової уваги уможливорює повне заглиблення в музичну діяльність без додаткових вольових зусиль та забезпечує творчу продуктивність.

Для учнів урок повинен бути цілісним, подібним до художнього твору з єдиною драматургією та емоційним зарядом, тоді виникне відчуття, ніби урок пройшов “на одному диханні”. Для виникнення та підтримки після довільної музично-слухової уваги протягом тривалого часу потрібно, щоб музика сприймалася учнями як живе й захоплююче мистецтво. Це вимагає від вчителя створення “живого” і захоплюючого навчального процесу. Для цього доречним є надання уроку музики таких форм, як урок-казка, урок-мандрівка з інтригуючими для молодших школярів назвами (напр., “Подорож до лісу”, “Звуки весни”, “Зима-чарівниця” тощо), доречного застосування емоційності спілкування зі школярами та вміння вчителя користуватися власним голосом. Для вчителя музики його мова

ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ МУЗИЧНО-СЛУХОВОЇ УВАГИ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

виступає важливим інструментом забезпечення активної взаємодії з учнями. З допомогою мовних інструкцій вчителя музично-слухова увага школярів спрямовується на вирішення конкретних завдань діяльності. Великого значення в даному аспекті відіграє безпосередній емоційно-вольовий вплив мови вчителя на учнів, від якого залежить вияв захоплення чи його відсутність у школярів. На уроці музичного мистецтва кожен учень, незалежно від своїх музичних здібностей, повинен відчути задоволення та радість. Для цього вчитель повинен прийти на урок з бажанням разом з учнями відчути радість спілкування з музикою, і тим самим створити подібний настрій у школярів, що зумовлюватиме виникнення довготривалого інтересу і на його основі після довільного стану уваги, зокрема таких компонентів музично-слухової уваги, як стійкість, концентрація та вибірковість.

Проведення уроку в оптимально-рухливому темпі передбачає необхідність передбачати рівень вербальної відповіді під час бесіди про музику чи рівень вокально-хорових навичок певного учня, виходячи з уявлення вчителя про те, який вплив дана відповідь може дати класу в контексті уроку. Гарна відповідь чи спів належного рівня слугують підтримкою творчої атмосфери уроку, активізують позитивні емоції школярів, створюючи підґрунтя для вияву різних видів слухової уваги і, зокрема, таких її властивостей, як концентрація та стійкість, тоді як слабка відповідь чи спів учня "гудощника" може спровокувати порушення творчої атмосфери та поведінки учнів на уроці, переключаючи увагу учнів і порушуючи загальну його драматургію.

Наступна педагогічна умова організації нашого дослідження – *забезпечення відповідності обсягу та змісту навчальної інформації музично-слуховому та життєвому досвіду учнів*. Всі компоненти музично-слухової уваги – концентрація, стійкість, обсяг, вибірковість, розподіл та переключення можливо формувати за умови розуміння учнями вимог до завдань, які вчитель ставить щодо слухання музичних творів, пісень, по співок, а також від зацікавлення від бесід про музику та їх осмислення. Тому під час вибору музичного матеріалу для слухання та виконання необхідне врахування рівня його складності, що ґрунтується на попередньому музичному та життєвому досвіді. Молодшим школярам, особливо першокласникам, важко зосередитись на незрозумілому й складному для них матеріалі. Оскільки музичне мистецтво є світом різноманітних образів та почуттів, а слухання музики передбачає виявлення кожним слухачем

особистісного смислу музичного твору, то ніщо не може замінити слухачеві роботи його власної думки. Підготовка учнів до сприймання музичного твору здійснюється за допомогою вступного слова вчителя чи бесіди, які своєю новизною, образними порівняннями спрямовують слухову увагу учнів на емоційний відгук художнього образу та емоційне співпереживання уявному герою твору. З життєвого досвіду школярів в музичний процес включається їх емоційний потенціал, який поступово збагачується в процесі отримання музично-слухового досвіду. Необхідно уникнути слухання таких музичних творів, складність яких нижча від можливостей учні, оскільки це може зумовити зникнення інтересу до музики, а пропонувати музичні твори, які відповідають або перевищують можливості учнів в осягненні музики.

Наступною умовою є *стимулювання учнів до оволодіння вміннями слухового самоконтролю та самооцінки*. Слухова зосередженість школярів можлива за умови виникнення в них установки на виконання певного слухового завдання. Створення установки у слухачів є наслідком виникнення внутрішньої мотивації до здійснення музичної діяльності. Слід зазначити, що внутрішня мотивація у молодших школярів зумовлюється зовнішніми мотивуючими факторами, які створює вчитель. Серед них – зацікавлення учнів, орієнтація на успішність, підкреслення попередніх досягнень, різні форми заохочення, включаючи і заохочення до самоконтролю.

Слуховий самоконтроль є важливою складовою музичного виконавства, без якого неможливе досягнення результативності та успішності. Завданням вчителя є постійно спрямовувати слухову увагу учнів на свідоме і критичне ставлення до власного співу. Для молодших школярів шлях опанування вокально-хоровими навичками (чистота інтонування, ритмічна та динамічна злагодженість тощо), а також створення музично-ритмічних супроводів можливі тільки завдяки включенню їхнього слухового самоконтролю. На початку музичного навчання зовнішній слуховий контроль здійснює вчитель, поступово спрямовуючи учнів до постановки цілей, усвідомлення та аналізу своїх результатів музично-виконавської діяльності. Для підтримки внутрішньої мотивації учнів з порушенням координації між слухом та голосом доцільно оцінювати старання відношення та бажання досягнути хоча б найменшого результату.

Висновки. Такими чином, ефективність формування музично-слухової уваги молодших

ФОРМУВАННЯ ВОКАЛЬНОЇ КУЛЬТУРИ У СТУДЕНТІВ ІНСТИТУТІВ МИСТЕЦТВ НА ЗАСАДАХ ХУДОЖНЬО-МИСТЕЦЬКИХ ТРАДИЦІЙ

школярів визначається особливостями організації цієї діяльності і залежить від створення викладачем вищезгаданих умов. Визначення даних умов має теоретичну та практичну значимість в теорії та методиці музичного навчання і дозволяє усвідомлено підійти до вибору методів формування музично-слухової уваги у слухачів та виконавців музики.

Подальший напрямок розробки дослідження передбачає розробку методів та прийомів формування слухової уваги молодших школярів в музичній діяльності.

1. Баскакова И.Л. *Внимание дошкольника, методы его изучения и развития. Изучение внимания школьников.* – М.: Издательство “Институт практической психологии”, Воронеж: НПО “МОДЭК”, 1995. – 64 с.

2. Дубровинская Н.В., Фарбер Д.А., Безруких М.М., *Психофизиология ребёнка: Психофизиологические основы детской валеологии. Учебное пособие для студентов высших учебных зав.* – М.: Гуманитарный изд. центр ВЛАДОС, 2000. – 144 с.

3. Ермолаев О.Ю., Марютина Т.М., Мешкова Т.А. *Внимание школьника.* – М.: Знание, 1987. – 80 с. – (Новое в жизни, науке, технике. Сер. “Педагогика и психология”; № 9).

4. Осипова А.А., Малашиная Л.И. *Диагностика и коррекция внимания: Программа для детей 5 – 9 лет.* – М.: ТЦ Сфера, 2001. – 104 с.

5. Падалка Г.М. *Педагогіка мистецтва (Теорія і методика викладання мистецьких дисциплін).* – К.: Освіта України, 2008. – 274 с.

6. Ростовський О.Я. *Методика викладання музики у початковій школі. Навчально-методичний посібник.* – 2-е вид., доп. – Тернопіль: Навчальна книга. – Богдан, 2000. – 216 с.

7. Страхов И.В. *Воспитание внимания школьников.* М.: Гос. учебно-пед. изд-во министерства просвещения РСФСР, 1958. – 128 с.

8. Черемошкина Л.В. *Развитие внимания детей. Популярное пособие для родителей и педагогов.* – Ярославль: Академия развития, 1997. – 224 с.

9. Чуприкова Н.И. *Как вывести психологию внимания из теоретического тупика. // Вопросы психологии.* – 2008. – № 5. – С. 13 – 30.

Стаття надійшла до редакції 23.09.2011

УДК 371.134:378.036

Вей Лімін, аспірант Інституту мистецтв Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова, м. Київ

ФОРМУВАННЯ ВОКАЛЬНОЇ КУЛЬТУРИ У СТУДЕНТІВ ІНСТИТУТІВ МИСТЕЦТВ НА ЗАСАДАХ ХУДОЖНЬО- МИСТЕЦЬКИХ ТРАДИЦІЙ

У статті висвітлено методичні засади формування вокальної культури студентів інститутів мистецтв в процесі їх підготовки до педагогічної діяльності в школах України та Китаю. Розглянуто етапи формування вокальної культури китайських студентів на основі вивчення та усвідомлення художньо-мистецьких традицій України та КНР.

Ключові слова: вокальна культура, майбутній учитель музики, поетапна методика, художньо-мистецькі традиції.

Літ. 7.

Постановка проблеми. Глобалізація сучасного освітнього простору передбачає розвиток культури різних народів, взаємобмін та взаємозбагачення художньо-мистецькими традиціями, що актуалізує проблеми підготовки майбутніх учителів мистецького профілю. Серед ключових питань навчального процесу Інститутів мистецтв виокремлюється проблема формування вокальної культури студентів. Саме вокальна культура є тим духовно-практичним надбанням, що забезпечує усвідомлення та використання кращих традицій вітчизняної та світової вокальної школи, впливає на зростання здатності майбутніх учителів до

професійного володіння власним співацьким голосом та уміння вокального навчання учнів.

Проблема формування вокальної культури особливо гостро постає у процесі підготовки китайських студентів, котрі здобувають музично-педагогічну освіту в Україні, адже їм належить ретельно вивчити досвід української вокальної школи, поєднати його із традиціями китайського вокального навчання, узагальнити обов'язкові канони співацького мистецтва.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання формування вокальної культури співаків висвітлювалися у працях українських і китайських авторів: В. Антонюк, Л. Василенко, Н. Гребенюк,